

DE «MARICA DEL POBLE» A LA GRAN CIUTAT: UNA APROXIMACIÓ AL SEXILI

BERNAT ARAGÓ NAVARRO

Màster en Antropologia Urbana, Migracions i Intervenció Social
(MAUMIS), Universitat Rovira i Virgili (URV)

bernat.arago@gmail.com

RESUM: El sexili és un tipus de migració motivada principalment per l'orientació o opció sexual. Aquest article s'aproxima al fenomen del sexili que es dona a Catalunya entre l'àmbit rural i la ciutat de Barcelona. Molts homes joves homosexuals «s'escapen» dels seus pobles on no poden viure la sexualitat obertament i amb llibertat per arribar a la gran ciutat, on, sota el paraigua de l'anonimat, poden satisfer les seves necessitats.

Malgrat que la dicotomia entre la ruralitat i el món urbà avui dia no és una delimitació del tot precisa, l'article analitza els diferents elements que configuren l'espai urbà i el rural, entrecreuat amb el factor del gènere i la sexualitat, per tal de comprendre les raons que provoquen aquesta migració. Els imaginaris col·lectius al voltant de les realitats de poble i ciutat, així com les característiques demogràfiques, socials i culturals, influeixen de manera transcendent en la perpetuació del fenomen. Mentre que la repressió sexual, la sensació de control i institucions com la família actuen com a elements propulsors d'aquestes migracions, la visibilitat i el reconeixement de la diversitat sexual i de gènere, l'establiment de la

comunitat LGBTI i la identitat gai promoguda pel capitalisme rosa esdevenen pols d'atracció.

PARAULES CLAU: sexili; migració sexual; migració rural-urbana; LGBTI; èxode rural.

ABSTRACT: Sexile is a type of migration which is mainly motivated by sexual orientation. This article offers an initial study about the form of sexile which takes place in Catalonia between rural areas and the city of Barcelona. Many young homosexual men “escape” from their villages where they cannot openly and freely live their sexuality in order to get to the big city where, under the umbrella of anonymity, they can meet their needs.

Although nowadays the rural-urban dichotomy is no longer as relevant as it once was, this article analyses the different elements shaping urban and rural areas and how these intersect with factors related to gender and sexuality, in order to understand the reasons that caused this migration. The collective imagination concerning village and city realities, along with demographic, social and cultural issues, have a significant influence in perpetuating this phenomenon. Sexual repression, the feeling of being controlled and social institutions such as family act as driving factors for these migrations. Nonetheless, visibility, the recognition of sexual and gender diversity, the LGBT community's settlements and the gay identity promoted by pink capitalism clearly become poles of attraction.

KEYWORDS: sexile; sexual migration; rural-urban migration; LGBT; rural exodus.

1. Introducció: «L'aire de la ciutat ens fa lliures» (Weber, 1921)

Malgrat que l'Estat espanyol, i en particular Catalunya, presumeixin de comptar amb una aprovació social envers les qüestions de gènere i la diversitat sexual i una legislació favorable als drets de les persones LGBTI, avui dia molts joves encara emigren dels pobles a les grans ciutats per raó d'opció sexual.¹ Amb l'objectiu de poder-se desenvolupar sexualment i emocionalment en plena llibertat (Pichardo, 2003), ciutats com Barcelona es converteixen en pols d'atracció per a homes gais provinents de les zones rurals, fins i tot encara que en alguns casos no siguin conscients del rol que ocupa la seva condició sexual en el seu procés migratori. En efecte, aquest article s'aproxima a través de l'etnografia a una tipologia de processos migratoris que ha estat batejada amb el concepte de *sexili* pel sociòleg Manolo Guzmán (1997).

Entenent que l'ús del concepte comporta una càrrega semàntica i històrica vinculada a un context bèl·lic, l'expulsió i repressió generalment causada per motius polítics,² seria pertinent posar en dubte la validesa del terme *sexili* per abordar aquest tipus de migracions. Cribari, Pandolfi i Torre (2012) han qüestionat l'especificitat del terme, fent èmfasi en la connotació de migració forçada. Restrepo (2013), Peña (2010) o López Murcia (2015) es decanten pels conceptes de *migració sexual* o *sèxode*. Tanmateix, el fet que les fronteres que distingeixen una migració «forçada» d'una de «voluntària» siguin borroses i confuses, sumat a la realitat multifactorial de la naturalesa de les migracions, que combina factors estructurals i altres de situacionals en relació amb l'agència, no esdevé contradictori fer el paralelisme conceptual entre ambdós termes. D'altra banda, considerant l'heterosexualitat obligatòria i l'heteronorma com a règim polític (Cribari, Pandolfi i Torre, 2012; Guasch, 2016) que actua com

1 Utilitzo el concepte d'*opció sexual* en lloc d'*orientació sexual* per tal de reivindicar precisament que la identitat sexual o de gènere no és quelcom immutable. El terme *orientació* pot donar a entendre les preferències afectives i sexuals com una cosa innata, de la mateixa manera que pot aportar una connotació negativa, com si es tractés d'una llosa que ha tocat viure. El concepte *opció* va més enllà de la simple atracció d'un gènere o un altre, i també indica una sèrie d'actituds i la voluntat de trencar amb la norma, exercida amb consciència. Aquest segon terme fa referència a un model de sexualitat que triem viure i polititzar (Brot Bord: <<https://ja.cat/3cX3l>>). Tanmateix, utilitzo indistintament ambdós conceptes per tal de no malmetre l'estil lingüístic del treball.

2 Real Academia Española (2001). *Diccionario de la lengua española* (22a ed.). Consultat a <<http://www.rae.es/rae.html>> (última visita: 02/05/2019).

a factor principal en el desenvolupament d'aquesta tipologia de migracions, el dilema de les motivacions polítiques al darrere d'un exili queda resolt. De fet, segons dades de la Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat (CEAR, 2015) avui dia ser homosexual és il·legal en una setantena de països, i en vuit estats està castigat amb la pena de mort. És evident que en aquests casos el sexili i el concepte generalitzat d'exili s'entrecreuen, ja que moltes persones sol·liciten asil polític per ser LGBTI (Mogrovejo, 2015). Finalment, la mateixa autora argumenta que l'ús de mots tan gruixuts com *exili* o *èxode* ajuda a problematitzar el fenomen i a responsabilitzar-ne l'Estat i el conjunt de la societat.

Guzmán (1997) principalment fa referència a sexilis transfronterers, però el sexili també pot operar com a migració entre l'àmbit rural i la ciutat, entre dos pobles o regions o, fins i tot, entre barris dins una mateixa ciutat (Mogrovejo, 2015). Segons La Fountain-Stokes (2004: 143), les migracions «han desenvolupat un paper important com a opció de llibertat i supervivència» al llarg de la història, i el fenomen concret del sexili pot articular diferents finalitats, com el simple fet d'allunyar-se de la família i de la comunitat rural, la recerca de l'anonimat i de començar una vida nova, l'objectiu de viure en un indret més tolerant amb la diversitat sexual i de gènere, o el fet de trobar en els nuclis urbans comunitats d'iguals establertes, així com proteccions legals o determinats serveis de salut.

La present recerca s'ha dut a terme a través del mètode etnogràfic: observació participant i l'entrevista en profunditat. Les primeres intervencions al treball de camp estaven orientades a dur a terme una primera immersió a la temàtica del sexili. Aquestes aproximacions es van realitzar a través de l'observació participant en un total de tres espais de trobada i debat destinats a tractar precisament les vivències de sexili. Les tres cites estaven organitzades per associacions i col·lectius LGBTI.

- Novembre de 2018. Barcelona: Taula d'experiències de sexili (Crida LGBTI)
- Febrer de 2019. Manresa: Taller participatiu sobre el sexili (Diversos col·lectius: Colors de Ponent, l'Aldarull LGBTI, Crida LGBTI, Gènere Lliure, Noubarris LGBTI, Atzagaia...)
- Març de 2019. Cornellà de Llobregat: Taula rodona: Resistències al sexili (Poble Lliure, Alternativa d'Esquerres per Cornellà)

Com a conseqüència de les limitacions pel que fa a la profunditat d'anàlisi i recursos disponibles, i amb l'objectiu de no errar en la tasca acadèmica, el subjecte d'estudi queda limitat al dels homes gais que han viscut un sexili. Els cinc subjectes estudiats a partir de les entrevistes en profunditat oscil·len entre els 25 i els 67 anys i tots han migrat a la ciutat de Barcelona, han viscut el procés de sexili en èpoques i contextos diversos, i provenen de diferents zones geogràfiques de Catalunya, entorns socials i de classe. Pel que fa a aquest darrer element, tot i que la situació socio-econòmica dels informants no és homogènia, convé assenyalar que tots van disposar d'un suport econòmic familiar en el moment d'instal·lar-se a Barcelona. Cal tenir en compte, també, que, tot i que diversos informants no ho van sol·licitar, aquesta investigació utilitza pseudònims per tal de preservar l'anonimat i la confidencialitat de les persones entrevistades.

Taula 1: Dades dels informants entrevistats

<i>Nom</i>	<i>Edat</i>	<i>Any d'arribada a BCN</i>	<i>Procedència</i>	<i>N. habitants població d'origen (2018)</i>	<i>Residència actual</i>	<i>Professió</i>
Gerard	25	2010	Santpedor (Bages)	7.532	Barcelona	Estudiant i cambrer
Gabriel	67	1968	Serra de Daró (Baix Empordà)	210	Barcelona	Jubilat
Pau	25	2012	Gandesa (Terra Alta)	3.009	Barcelona	Doctorand en enginyeria
Joan	45	1991	Térmens (Noguera)	1.383	L'Hospitalet de Llobregat	Biòleg
Daniel	31	2006	Reus (Baix Camp)	103.477	Barcelona	Informàtic

Amb els seus relats intentarem treure l'entrellat de les causes, les motivacions i els factors que intervenen en aquest fenomen. El paper de les institucions com l'Església o la família, els canvis socials, les noves tecnologies i les aglomeracions urbanes com a pols d'atracció són part de les nostres preguntes de recerca: quines motivacions provoquen aquesta migració? Fins a quin punt els pobles rurals són indrets hostils per a les persones homosexuals? És més present l'homofòbia a la Catalunya interior que a la gran Barcelona?

2. El factor del gènere com a element vertebrador de les migracions

Una bona part de les teories migratòries segueix patrons d'anàlisi basats en l'economia per comprendre les migracions (Arango, 2000; Castles, 2010; Roldán, 2012). Autores com Hochschild (2000) comencen a interseccar la variable del gènere i trenquen el mantra economicista com a únic element vertebrador perquè «simplifica la realitat i no pren en consideració la migració com a projecte personal i com a context d'oportunitat també social» (Roca, Soronellas i Bodoque, 2012: 698). No obstant això, els factors econòmics continuen formant part del mapa factorial de l'estructura dels processos migratoris i, conjuntament amb les realitats culturals i simbòliques, configuren condicions materials que determinen les experiències vitals i els projectes de vida de les persones (Carrillo *et alii*, 2008).

El sexili també forma part d'un fenomen migratori global, com és l'èxode rural, que ha comportat històricament, entre altres conseqüències, una masculinització de la societat i un arrelament als valors tradicionals (Camarero i Sampedro, 2008). Enfocant les migracions des d'una perspectiva de gènere, les normes dels sistemes patriarcal també són un clar factor que actua com a element *push* que articula una gran quantitat de migracions (Juliano, 2012). Si bé el factor del gènere empeny les dones a migrar, basant-nos en el posicionament de Gregorio (2010), l'anàlisi del sexili ens porta a relacionar els factors no econòmics lligats amb el gènere, les emocions i la sexualitat també amb les migracions dels homes. Vidal-Ortiz (2013) ha estudiat diferents casos on aquests elements són els protagonistes dels processos migratoris.

Si el gènere i la sexualitat són variables que han estat invisibilitzades en l'anàlisi de les migracions, l'orientació o opció sexual encara ho ha estat més (Pichardo, 2003). Per a les persones homosexuals el projecte migratori ha estat una estratègia de recerca d'oportunitats molt present en la quotidianitat (Vela, Echalecu i Gómez, 2001; Pichardo, 2003) necessària per a la supervivència i la reproducció social (Jiménez, 2010).

Però, per què la ciutat? Alguns autors (Weston, 1995; Kazyak, 2011) mostren que, durant les dècades dels anys setanta i vuitanta, es va produir una *great gay migration* de les àrees rurals a les grans ciutats de l'Eu-

ropa occidental i els Estats Units. Kuhar i Švab (2014: 1092) apunten que, tot i que aquest flux migratori ha disminuït considerablement, «la idea que la identitat gai només es pot viure i experimentar lliurement als espais urbans és persistent». El procés d'industrialització i el creixement dels centres urbans van propiciar les condicions per a l'emergència d'una cultura urbana subalterna relacionada amb l'homosexualitat i que es va apoderar d'espais urbans concrets, fet que va contribuir a la concepció de les persones LGBTI com a «comunitat» (Kuhar i Švab, 2014). Per tant, s'espera que les persones que migren per raó d'opció sexual es traslladin a la ciutat a la recerca d'aquesta comunitat d'iguals a l'exili (La Fountain-Stokes, 2004) presents en conglomerats de bars, botigues, discoteques i locals d'oci destinats al col·lectiu LGBTI (Sáez, 2017).

3. Identitats i sexualitats a pobles i ciutats: la construcció del capitalisme rosa

D'altra banda, en el context de la segona meitat del segle xx —i en el xxi— el capitalisme de consum acaba assimilant les sexualitats dissidents, que passen de ser quelcom marginal i improductiu a esdevenir un nou nínxol de mercat per explotar (Sáez i Carrascosa, 2011; Sáez, 2017). Tal com indica Giddens (1992), la sexualitat i el plaer proporcionen un avantatge per als béns del mercat. La sexualitat abans reprimida passa a tenir un paper protagonista en el sistema econòmic, i es mercantilitza el sexe a partir de la instauració d'un consumisme hedonista. Segons Cáceres (2016), lluny de «normalitzar» la diversitat sexual, aquests canvis no produeixen una transformació autèntica més enllà de l'acceptació d'algunes pràctiques sexuals. El model que s'imposa és el de la supressió de les subjectivitats a partir de la individualització i l'essencialització de les persones en clientela i consumidors. Al mateix temps que s'imposa la necessitat de «normalitzar» la dissidència sexual, es pretén uniformar les persones LGBTI i disciplinar-les com a «individus anòmics» i «massa uniforme» (Tejeda, 2011: 78). Aquesta uniformitat es crea a partir de la generació d'una identitat parcial, aferrada a aquell perfil que té més capacitat econòmica: homes, blancs, gais i de classe alta. Ni l'estat, ni la religió, ni el codi penal,

ni la psiquiatria s'ocupen d'organitzar ja el control social de la sexualitat, sinó que qui regula l'ordre sexual és el mercat. «Ja no es tracta de ser homosexual, bisexual, heterosexual o transgènere. Es tracta de tenir un cos i una presència adequada per a participar i competir en el mercat del lliure canvi sexual» (Guasch, 2016: 49).

Afecta de la mateixa manera aquest canvi de model i de percepció social envers la sexualitat l'entorn rural i les grans ciutats? El món rural és heterogeni (Baylina i Salamaña, 2006). Els municipis propers a una gran ciutat o pertanyents a una regió metropolitana presenten una realitat molt diferent dels pobles d'alta muntanya, i el que es considera propi de la ruralitat canvia en funció dels països o regions. A més, les àrees rurals són dinàmiques i també responen a les lògiques de la globalització, la mercantilització i el consum. Tanmateix, el medi rural és percebut com un indret amb una manca significativa de diversitat (Annes i Redlin, 2012). Halberstam (2005) i Kazzyak (2011) destaquen que les identitats gai i lesbiana estan únicament concebudes en l'àmbit urbà i neguen la possibilitat de ser viscudes i desenvolupades en la ruralitat. Kuhar i Švab (2014) afegeixen que molts gais i lesbianes no s'identifiquen amb la imatge de les identitats LGBTI urbanes perquè implica un estil de vida específic (eminentment urbà) i això els allunya de la «comunitat». De fet, Annes i Redlin (2012) asseguren que la ciutat i tot l'imaginari que l'envolta juguen un paper decisiu en la configuració de les identitats LGBTI rurals, fins i tot en els casos en què no es produeix cap tipus de sexili. Els autors també assenyalen que, per a la dissidència sexual rural, la ciutat representa un espai «atractiu i repulsiu» a la vegada. No obstant això, l'impacte de la ciutat, les xarxes socials, les noves tecnologies i l'accés a Internet són elements que influeixen en la construcció de les identitats LGBTI (urbanes i rurals) que, malgrat les realitats palpables de l'àmbit rural, tendeixen a l'homogeneïtzació (Ashford, 2006).

4. Discussió dels resultats

Certament, els diferents informants entrevistats, tot i tenir visions discrepants en molts aspectes, relaten la seva vida al voltant de l'experiència migratòria de manera molt similar. Els resultats apareixen estructurats

en quatre blocs temàtics que tracten els elements contraposats entre poble i ciutat que trobareu a la taula següent.

Taula 2: Blocs temàtics extrets dels resultats

POBLE	CIUTAT
Manca de referents	Existència de referents
Invisibilització	Visibilització i reconeixement
Soledat	Comunitat LGBTI
Desert sexual	Mercat sexual
Cercles socials petits	Anonimat
Escassetat de llocs de trobada	Infraestructures (capitalisme rosa, <i>cruising</i>)
Pressió social i familiar	Emancipació dels vincles familiars
Context conservador	Context liberal
Repressió i homofòbia	Alliberament sexual i de gènere
Percepció de control social vs. seguretat?	Percepció de seguretat?

a) Manca de referents, visibilització i reconeixement: «Ah, *vale*, que es pot ser *maricón!*»

La visibilització pràcticament nul·la de la diversitat sexual i de gènere en l'àmbit rural es tradueix en una manca de referents per a tots els informants. Aquesta mancança d'exemples a seguir nega la possibilitat d'adquirir la consciència de la mateixa sexualitat o, simplement, de plantejar-se la possibilitat de sentir-se atrets per altres homes.

No havia fet aquesta connexió. Ara em sembla molt òbvia, però potser en l'adolescència, com que no estava dins del meu imaginari la possibilitat de ser gai, que era una cosa fictícia, de la ficció, de la tele, doncs això, no podia identificar-m'hi. (Daniel, 31-2006)³

Aquesta possibilitat [ser homosexual] no hi era. No te la podies ni imaginar. (Gabriel, 67-1968)

³ D'ara en endavant, tots els informants citats apareixeran en aquest format: *Nom de l'informant, edat actual – any d'arribada a Barcelona*. D'aquesta manera podrem tenir en compte els elements contextuals i els condicionants d'edat cada cop que s'hi faci referència.

Totes les persones entrevistades coincideixen a haver-se trobat amb la dificultat de comprendre la seva orientació sexual a causa d'aquest buit. Tant en l'àmbit social com també mediàtic. En primer lloc, tots exposen com en el seu entorn social no coneixien pràcticament ningú que reconegués obertament la seva homosexualitat. Els únics exemples que troben són precisament referents negatius: persones rebutjades per la societat i assenyalades a causa de la seva dissidència amb la norma, tal com Goffman (1968) descriu pel que fa als mecanismes de càstig de l'estigma. En conseqüència, tots els estímuls que reben en relació amb el fet LGBTI s'associen a aspectes negatius en l'imaginari col·lectiu. En segon lloc, tots els informants apunten haver tingut algun referent mediàtic, especialment a través de sèries de TV, pel·lícules o cantants. Tanmateix, ells mateixos expliciten que sovint els referents televisius eren personatges molt estereotipats i tots ubicats eminentment a l'àmbit urbà. Així doncs, veiem com es confirmen les sentències de Halberstam (2005), Kazyak (2011) i Kuhar i Švab (2014), que problematitzaven la construcció d'identitats col·lectives LGBTI al voltant de la urbanitat i el seu estil de vida.

Un element que cal destacar pel que fa a la visibilitat de les persones LGBTI a l'àmbit rural és la diferència en les percepcions en funció de l'edat actual dels informants. Els més grans posen molt més èmfasi en la invisibilització de la dissidència sexual, mentre que els més joves no hi donen tanta importància. Aquest fet evoca un canvi social que els entrevistats de més edat relaten i expliquen com, de mica en mica, la societat ha anat acceptant aquesta realitat i ha cedit més espais de visibilitat, ja sigui als discursos polítics, els mitjans de comunicació o a les ficcions televisives. Els més joves, en canvi, no esmenten tots un context social conservador hostil, tot i que sí que expressen unes certes molèsties causades per la manca d'anonimat i les pressions familiars. Expliquen també els avantatges de tipus relacional que els han aportat les xarxes i aplicacions mòbils per lligar. No obstant això, les condicions materials de molts entorns rurals tenen a veure amb una densitat de població molt baixa, fet que fa molt difícil que pugui tenir lloc una visibilització significativa del col·lectiu LGBTI a qualsevol municipi.

Un poble és poc habitat i per percentatge, a sobre, nosaltres estem representats encara menys; per estadística, és molt difícil generar allà un moviment que doni visibilització a l'homosexualitat dintre d'un poble. (Gerard, 25-2010)

b) Entre la soledat i la comunitat: l'anonimat. «No pot ser que sigui l'únic al món!»

Totes les persones entrevistades evidencien que un dels principals problemes que els representa viure en l'entorn rural és la soledat amb què es troben en el moment de descobrir la seva sexualitat. Senten que són «l'únic gai al poble». No només pel que fa al desig sexual, sinó que també pren rellevància a l'hora de plantejar-se sortir de l'armari i relacionar-se amb altra gent. Tots els informants expressen la necessitat que van tenir de trobar-se amb altres persones no heterosexuales. Tal com avança La Fountain-Stokes (2004), és més fàcil relacionar-se entre iguals. Per aquest motiu, en emprendre els primers passos del sexili, tots destaquen el paper de la «comunitat».

Ja pots remoure cel i terra allà [al poble] que no surten gais, i aquí [Barcelona] era fotre una *patada* i en trobes deu. (Gerard, 25-2010)

Els sexiliats s'instal·len a Barcelona per poder construir relacions d'igual a igual amb altres persones homosexuals, cosa que no podien dur a terme als seus pobles. A la gran ciutat, en canvi, hi troben l'accés a la comunitat LGBTI urbana que descriuen Kuhar i Švab (2014). A diferència de les poblacions d'origen, a Barcelona la comunitat LGBTI està dotada d'espais propis i compta amb un reconeixement social, mediàtic i institucional que no troben fora de la metròpoli.

El que té Barcelona és l'oci i la comunitat, que no estan a altres llocs. (Daniel, 31-2006)

A Lleida no hi havia més ambient que un bar. I pensava: clar, [Barcelona] és una alliberació! (Joan, 45-1991)

La centralitat de la comunitat l'ocupen les infraestructures del capitalisme rosa, situades la majoria al barri de l'Esquerra de l'Eixample, cone-

gut popularment com a Gaixample, un conglomerat d'espais que faciliten les trobades sexuals (discoteques, bars i locals d'ambient, cambres fosques, llocs de *cruising* públics i privats). La majoria d'informants coneixia l'existència d'aquest món abans d'emprendre la migració i podria representar un element *pull* del sexili. Tots són o en algun moment han estat usuaris habituals d'aquests comerços i locals, tot i que molts són força crítics amb el model d'oci i identitari que proposen. Tot i així, de vegades els pesa més a la balança el fet de poder accedir a la comunitat. Aquesta contradicció l'exposen uns quants entrevistats:

Simplement no em sento còmode [...]. Al cap i a la fi, Arena no deixa de ser un mercat, o això és el que m'evoca [...]. Però hi anava perquè hi havien *mariques*! I era el primer cop que en una sala tan petita em trobava amb tants *mariques* a la mateixa sala, i em semblava impressionant! (Gerard, 25-2010)

Últimament sempre surto de festa gai. Fa molt de temps que no surto a un lloc hetero. Perquè ja he sortit molt de festa hetero [*riu*]. (Pau, 25-2012)

Aquesta concentració urbana de les infraestructures també es replica en el cas del moviment associatiu. Tal com indica un dels informants, gran part de les entitats, dels moviments socials i de l'activisme per la diversitat sexual i de gènere també orbiten al voltant de Barcelona.

L'adolescència i la joventut són les etapes vitals en què les persones acostumen a iniciar el descobriment de la sexualitat. Els informants declaren que no poden dur-lo a terme. Els motius que assenyalen són diversos. En primer lloc, citen la repressió sexual de l'entorn i «l'homofòbia interioritzada». Esmenten la «por al rebuig» i a l'exclusió social. En segon terme, viuen aquesta manca d'experimentació sexual a causa del fet d'haver d'estar tancats dins l'armari. Finalment, indiquen una escassetat de persones LGBTI a l'àmbit rural, ja que, d'una banda, la majoria d'homes gais viuen «armaritzats» i, de l'altra, molts marxen a viure a Barcelona. Per tant, el sexili no el viuen només les persones que emigren a la ciutat, sinó que també en pateixen les conseqüències les persones que s'hi queden. La poca quantitat de persones visiblement i obertament homosexu-

als impedeixen poder desenvolupar-se sexualment com a gai a les zones rurals. En aquest sentit, alguns dels informants esmenten la diferència entre poble i ciutat a l'hora de lligar a través de les aplicacions mòbils. Destaquen la poca quantitat de persones connectades enfront de la ciutat i que la majoria de perfils són anònims.

I després amb Grindr⁴ també es nota [...]. Allà de seguida et surten els que estan a 5 quilòmetres i ja no estàs allà al poble. Et surt fins i tot gent de Saragossa i de Tarragona; no aniré a Saragossa o a Tarragona a fotre un *polvo!* [Riu.] El desert allà és immens, de seguida baixes una mica i estàs a 70 quilòmetres o cent. (Joan, 45-1991)

De la mateixa manera que els informants anomenen «desert sexual» o, fins i tot, «suïcidi sexual» la situació dels pobles, es refereixen al context de Barcelona com a «mercat sexual». En efecte, tal com esmenten Jacques-Aviñó *et alii* (2019: 4714), «residir en una ciutat com Barcelona permet explorar i viure l'homosexualitat amb més llibertat i anonimat, ja que disposa de locals que faciliten les trobades socials i sexuals entre homes». És curiós com els entrevistats utilitzen termes mercantils com «oferta», «demanda», «mercat» o «competència». Eva Illouz (1997) ja avançava aquesta economitxació de la vida privada i com la lògica comercial, sovint relacionada amb l'esfera pública i productiva, s'introduïa dins l'àmbit íntim i lligat amb la reproducció social.

A Barcelona tens «mercat», per dir-ho així, i a Gandesa et menges els mocs. (Pau, 25-2012)

Un dels elements més significatius que ens aporten els resultats de l'etnografia és la recerca de l'anonimat per part de les persones sexiliades. Resulta evident el fet que, com menys habitants tingui una localitat, més petits seran els cercles socials. Aquesta realitat provoca en els informants una sensació de repetició i avorriment. El fet de no poder conèixer ningú nou i el cansament d'una «vida de poble» en què tots els veïns es coneixen entre si.

⁴ Grindr és una aplicació mòbil de cites, eminentment sexuals, destinades a persones i relacions entre homes.

Parlem d'un poble de 10.000 habitants. És un poble, poble. Ens coneixem tothom [...]. Són pobles petits: no hi ha massa coses, és avorrit. La gent s'entreté explicant coses. (Pau, 25-2012)

Aquesta manera d'«entretenir-se» que critica l'informant acaba convertint-se en una espècie de repressió. Que la sexualitat pròpia es convertís en el tema central del poble és una de les realitats o de les grans pors que expressen tots els entrevistats. Aquest fet els genera incomoditat, especialment a l'hora de sentir-se realitzats pel que fa al sexe.

Clar, és que al poble al final *s'enteren* de tot i, si no saben *algo*, igual al final s'ho inventen. (Joan, 45-1991)

Doncs aquestes coses... bé, s'acaben sabent. I, per tant, ni tan sols passava pel meu imaginari el fet d'anar de la mà amb un tio. Ni tan sols d'una tia, potser. (Daniel, 31-2006)

Així doncs, els informants que surten de l'armari en el context rural veuen com la seva identitat sexual pren el protagonisme entre els habitants dels pobles en qüestió i es converteixen públicament en el «*marica del poble*». En alguns casos aquest fet els converteix en objecte de burla i assetjament. Per contra, Barcelona es convertia en l'oportunitat de desaparèixer del mapa i esdevenir un desconegut anònim. Un escenari on els informants podien perdre's entre la multitud i convertir-se en un individu entre tants, on ningú no coneix ningú i on a ningú no li interessa la identitat, l'origen, l'opció sexual o la família d'altri. A més, aquest anonimats els serveix d'escut per conèixer també nova gent.

El que sí que em va donar molt plaer va ser allò que no passava al poble: aquí no em coneixia ningú [...]. Aquí puc ser jo de la manera que sigui sense que ningú m'hagi d'observar o criticar. (Gabriel, 67-1968).

L'anonimat els va servir per deslligar-se de les pressions socials del poble i per poder començar de nou una vida que, prèviament a la migració, sentien reprimida. Tot i això, i prenent d'exemple les etnografies sobre el *cruising* de Langarita (2013), és interessant comprendre aquest anonimats, no només com a garantia de llibertat, sinó també un anonimats com a espai sexual. Les primeres experiències sexuals de quatre dels cinc informants es van donar en entorns urbans a partir de la identitat anònima que pro-

picien les infraestructures de la comunitat establertes a Barcelona. En no ser ningú, no cal amagar-se de res. Tanmateix, aquest anonimat tan desitjat pels sexiliats que els aporta la ciutat ben aviat es transforma també en un sentiment de soledat per a la majoria d'informants. En contrast amb la vida comunitària dels municipis més petits, la societat anòmica de Durkheim (1987), la fugacitat de les relacions —també de les sexuals— i la sobreestimulació que descriuen Augé (1992) i Simmel (2005) fan que l'*urban way of life* de Wirth (1962) allunyi aquesta comunitat de la funció pròpia que implica el seu terme.

c) És el poble un lloc hostil? «Totes les finestres tenen ulls»

Els informants plantegen un dualisme dicotòmic envers les percepcions que els evoquen les diferències entre el comportament social al poble i a la ciutat. En primer lloc, és evident que les disparitats demogràfiques de les realitats entre l'entorn rural i l'urbà articulen models relacionals distints. La manca d'anonimat als pobles que s'exposava anteriorment comporta en els informants sensacions contradictòries. D'una banda, com més petites siguin les poblacions, les relacions socials i de veïnatge que s'hi articulen suggereixen una confiança i una percepció social de seguretat vinculada amb les característiques d'una comunitat. Ara bé, aquesta impressió es desdibuixa quan els informants veuen perillar la seva llibertat de comportament. Quan pretenen dur a terme activitats que, des del seu punt de vista, el seu entorn desaprovava, com seria el fet de sortir de l'armari, els cercles socials petits deixen de ser percebuts com a segurs i es converteixen en mecanismes de control social i moral exercits pels seus veïns i familiars, obeint a les lògiques del biopoder foucaultiana.

En un poble totes les finestres tenen ulls. Tu anaves caminant pel carrer i s'obria la llum i se sentia una persiana, podies veure les siluetes espiant. (Joan, 45-1991)

Aquí [a Barcelona], en canvi, em coneixen menys. Perquè la gent em pot veure, però la persona que m'ha vist no ho explicarà a ningú. (Pau, 25-2012)

Per contra, prenent el fil que introdueix el darrer informant, l'arribada a la ciutat proporciona a les persones sexiliades un element clau a l'hora d'entendre el fenomen: l'anonimat. Acaba de configurar aquest mapa del dualisme contradictori, ja que garanteix als informants passar desapercebuts en un moment vital en què el màxim temor és el de convertir-se en el centre de totes les mirades. L'anonimat permet als subjectes d'estudi gaudir de la sexualitat sense complexos. L'eixamplament dels cercles socials i el distanciament amb la comunitat d'origen i els vincles familiars es converteixen en un gran canvi. Per moltes inseguretats que hi pugui haver a la gran ciutat en comparació amb els pobles pel que fa a conflictivitat o delinqüència, simbòlicament compten amb la llibertat d'actuar en relació amb la sexualitat sense haver de témer qui els veu o qui els mira. Aquest fet relaciona la gran ciutat amb una sensació de seguretat pel que fa a l'experiència sexual. També cal sumar-hi l'assentament de la comunitat LGBTI, cosa que provoca una major normalització del fet homosexual, així com una xarxa relacional i uns mecanismes de resposta enfront de l'homofòbia.

La dicotomia urbà-rural és una distinció construïda socialment a partir de termes oposats, que respon a criteris estereotipats i actualment desfasada (Harvey, 1994; Baigorri, 1995; Arias, 2001; Canclini i Mantecón, 2005; Matijasevic i Ruiz, 2013). Seguint, però, la teoria de Baigorri (1995) i Arias (2001), un dels elements que distingeix socialment la ruralitat del que és urbà té a veure amb la preservació de la tradició. Si bé és cert que les tradicions continuen més arrelades a localitats petites de la Catalunya interior que a la gran ciutat, les diferències geogràfiques, demogràfiques i ideològiques de cada població i de cada informant en condicionen les argumentacions. Tanmateix, sí que podem entreveure com, en especial als pobles més petits, s'hi respira una moral més conservadora que no pas a la gran ciutat, a causa de diversos motius: l'envelliment de la població causat per la despoblació rural, una vinculació més forta amb l'Església catòlica, la manca de visibilitat de la diversitat sexual i de gènere i, finalment, la col·lectivitat en entorns socials més petits. Aquesta col·lectivitat pren molta més rellevància, ja que la interdependència entre els habitants és més forta que en el cas de Barcelona, on el model de vida urbà individualista hi predomina.

Jo, davant dels amics de la meva germana, no he sortit de l'armari [...]. Suposo que és també perquè en el fons és per protegir-me, perquè com que ma germana no ha sortit de Reus, encara té la mateixa percepció que tenia jo, que el món no és un lloc segur per als *maricons*. (Daniel, 31-2006)

Tanmateix, els informants construeixen un imaginari de la ciutat de Barcelona ben diferent. Descriuen un entorn molt més obert culturalment i moralment, un context de tolerància i de respecte molt liberal pel que fa a la sexualitat i la diversitat de gènere i molt cosmopolita. La concentració de població a la regió metropolitana de Barcelona segurament és responsable d'aquesta percepció de diversitat i respecte, així com l'aglomeració i la barreja de persones de diferents orígens, classes i edats. En disposar de les infraestructures i d'un moviment per l'alliberament LGBTI establert a la ciutat de dècades ençà, la visibilitat és un element palpable a Barcelona. De fet, n'hi ha que destaquen que la ciutat ha fet canviar i evolucionar les seves posicions ideològiques i morals, i argumenten que les persones que no trepitgen la ciutat persisteixen en una visió més conservadora de la realitat. Al cap i a la fi, perceben la ciutat com un element transformador.

Un dels punts de discrepància entre els informants són les manifestacions de LGBTI-fòbia i repressió sexual. Ningú no en nega l'existència i tots cinc entrevistats expliquen experiències viscudes en primera persona. Els uns més que els altres. Així doncs, les percepcions sobre un entorn suposadament més hostil o tolerant amb la diversitat sexual varien en funció de les experiències personals i contextuals de cada un dels informants. Tanmateix, una conclusió comuna entre tots els informants és que de LGBTI-fòbia n'hi ha a tot arreu, tot i expressar una major comoditat per a les seves experiències sexuals a l'entorn de Barcelona. Potser, com deia el Daniel (31-2006), no és que a Barcelona hi hagi menys homofòbia que a altres llocs, ja que presentaven realitats similars, sinó que la diferència rau en els suports i els mecanismes de resposta i d'ajuda davant les agressions de què es disposa a la ciutat de Barcelona.

Finalment, un dels informants destaca un element força significatiu. I és que l'homofòbia i la repressió sexual no només tenen origen en l'entorn directe i el context sociocultural de pobles i ciutats, sinó que el *biopoder* de

Foucault (1978) actua també des del pensament propi (Sancho, 2012). L'informant parla de «l'homofòbia interioritzada» i descriu com, partint d'un ordre social concret que ens ha estat imposat com a societat i que hem après i naturalitzat des dels primers dies de vida, les persones homosexuals també perpetuen aquest sistema de creences relacionades amb el gènere i la sexualitat. D'aquesta manera la repressió no només actua des de fora, sinó també des de dins.

d) Barcelona com a emancipació dels vincles familiars: «Tothom acaba necessitant una mica de ciutat»

L'existència d'un imaginari idealitzat de la ciutat de Barcelona pren una rellevància que contrasta amb el dia a dia rural dels informants. Aquest fet acaba pesant tant a la vida dels entrevistats que provoca una accentuació dels efectes negatius de la seva vida als pobles, i converteix la seva quotidianitat en una cosa pesada, avorrida i, fins i tot, ofegadora.

Vaig sortir del poble com a empresonament, diguem-ne. Com una sensació d'ofec per una cosa que no podria viure mai. (Gabriel, 67-1968).

Tots els elements comentats anteriorment (manca de referents, cercles socials petits, tradició conservadora, invisibilitat, poques oportunitats sexuals, percepció de control, escassetat d'espais de trobada) acaben articulant-se entre si i configurant una ombra que, als ulls dels informants, s'amaga sota el paraigua de la institució familiar. Ells acaben responsabilitzant la família i identificant-la com a màxim exponent d'aquest model de vida rural que oprimeix la seva sexualitat. De fet, tal com indica Weston (2003) a través dels seus informants, sortir de l'armari en el context familiar pot contribuir a una expulsió de l'entorn. Per aquest motiu, trencar els lligams familiars acaba convertint-se en l'única manera d'alliberar-se d'aquest «empresonament» que comenta Gabriel (67-1968). Davant d'aquesta situació, Barcelona acaba esdevenint un pol d'atracció per a les persones homosexuals que titllen la seva migració de «fugida» (Gabriel, 67-1968; Joan, 45-1991; Gerard, 25-2010; Daniel, 31-2006). El desig d'allunyar-se del nucli familiar marca clarament els itineraris de sexili

dels informants, emmirallats en una nova vida a la ciutat de Barcelona on desenvolupar-se sexualment i com a persones.

Els meus pares volien que anés a Tarragona però a mi Tarragona no m'agrada perquè és molt petit i està massa a prop de casa, i volia venir a Barcelona. (Pau, 25-2012)

Vaig descobrir que el món era molt més gran que allò petit que jo havia vist a casa [...]. Aquí vaig descobrir aquest món nou. Es va fer real i veia que jo allà a Reus no ho podia tenir o, com a mínim, dins el meu entorn més proper. (Daniel, 31-2006)

L'homosexualitat dels informants no va ser rebuda de manera homogenia a les famílies respectives. Però en cap cas no va ser una qüestió fàcil de gestionar. De fet, un dels informants encara no ha sortit de l'armari amb la seva família. El parentiu més proper és vist pels informants com la representació més pròxima d'un model de vida rural on no encaixen. Expliquen que no podien actuar com volien en l'entorn familiar i que les relacions, especialment amb els pares —homes— eren complicades com a conseqüència de la seva sexualitat.

Cap dels informants no es planteja en un futur proper tornar a viure a la població natal, independentment de si mantenen més o menys contacte amb els seus vincles familiars. N'hi ha que veuen amb bons ulls instal·lar-se en un futur llunyà de nou a l'àmbit rural, però en cap cas a la mateixa localitat d'on provenen i on tenen establerts els lligams familiars.

5. Conclusions

Les aportacions teòriques des de la sociologia i l'antropologia urbanes ajuden a dibuixar un entramat de factors que intervenen a l'hora d'articular els itineraris de sexili entre poble i ciutat. Malgrat que la dicotomia entre el món urbà i rural es troba avui dia desfasada (Harvey, 1994; Baigorri, 1995; Arias, 2001; Canclini i Mantecón, 2005; Matijasevic i Ruiz, 2013), és evident que existeixen diferències en la construcció d'ambdues realitats que afecten el comportament de la societat, l'hegemonia ideològica de l'espai públic i els imaginaris col·lectius de poble i ciutat. Les realitats demogràfiques, culturals i ideològiques acaben determinant la per-

cepció de dos pols oposats en relació amb l'estil de vida de les persones. Davant d'aquest fet, les persones LGBTI, i, més concretament en aquest estudi, els homes gais, conceben l'existència de divergències entre totes dues realitats: manca de referents i visibilitat de la dissidència sexual en la ruralitat davant d'una ciutat que atorga reconeixement i finestres de visibilització a la diversitat sexual i de gènere; soledat i impossibilitat de desenvolupar-se sexualment al poble enfront de la concentració de persones LGBTI que ofereixen les infraestructures de la ciutat; cercles socials petits on la percepció de control de la vida de poble i les seves finestres amb ulls són una llosa contra una gran urbs que garanteix l'anonimat necessari que els permet abandonar ser la diana de converses; les pressions socials i familiars i la possibilitat d'emancipar-s'hi que ofereix Barcelona; un context sociopolític i cultural tradicional, conservador i arrelat al catolicisme, davant de la visió moderna i liberal de la ciutat envers la sexualitat. En definitiva, la percepció de la ciutat com a meta ideal per a l'alliberament sexual i de gènere.

L'estudi del sexili trenca amb el mantra de la visió economicista de les migracions. L'èxode sexual no ve motivat per motius econòmics, tot i que sovint les persones sexiliades amaguen les motivacions relacionades amb la sexualitat darrere d'argumentacions més justificables a l'hora de ser compresos pel seu entorn familiar, per la societat o per si mateixos. D'aquesta manera, els informants poden no reconèixer l'existència d'un sexili i acreditar la seva migració amb altres excuses com els estudis o les oportunitats laborals. Davant d'aquest fet, podem extreure'n dos aspectes. D'una banda, una migració mai no és causada per un sol factor, sinó per la suma de condicionants estructurals i contextuals amb l'agència de les persones i la seva capacitat de decisió. De l'altra, la justificació del sexili a través de motivacions econòmiques permet als subjectes en qüestió obtenir un suport del seu entorn familiar i social sense haver de sortir de l'armari.

Si bé els factors econòmics no construeixen la configuració de les migracions sexuals, les condicions socioeconòmiques dels informants sí que articulen de manera rellevant els itineraris de sexili. D'aquesta manera, la variable de la classe social és determinant a l'hora de materialitzar aques-

ta tipologia de migracions. Les persones sexiliades han de poder afrontar els costos de la ciutat, que són més elevats que a l'entorn rural. Així doncs, els informants de la present recerca compten amb una font de recursos econòmics necessaris per poder dur a terme aquesta migració, o bé amb els suports d'una xarxa familiar benestant. Això ens porta a concloure que el sexili, més enllà d'un procés migratori forçat causat pel factor gènere, també representa en certa manera un privilegi envers totes aquelles persones LGBTI rurals que no poden afrontar-lo econòmicament.

Un altre factor que cal considerar del sexili és la capacitat que té per retroalimentar-se. La manca de visibilitat del col·lectiu LGBTI i la falta de referents, en el moment de sortir de l'armari, transformen aquesta manca en un excés, i gais i lesbianes s'exposen a l'opinió pública dels veïns i veïnes. Això, conjuntament amb els factors esmentats anteriorment, provoca la migració de la dissidència sexual cap a la ciutat. Aquest fet incrementa la visibilitat i la concentració de la diversitat sexual i de gènere als nuclis urbans, mentre que, alhora, perpetua les mancances de visibilitat i reconeixement als pobles. Aquest cercle viciós fomenta un desequilibri cada cop més gran entre poble i ciutat.

Així doncs, un element clau a l'hora d'entendre el fenomen i les motivacions que empenyen els homes gais al sexili és la localització de la *comunitat* LGBTI. Els sexiliats fugen a la ciutat a la recerca d'un espai relacional entre iguals, que s'ubica eminentment als grans nuclis urbans. Com bé relaten autors com Kuhar i Švab (2014) o Sáez (2017), els centres urbans fruit de la industrialització articulen una sèrie de condicions perquè aquesta comunitat s'hi instal·li i, a mesura que s'accentua la globalització, aquests guetos identitaris prenen encara més força. El centralisme urbà de la comunitat fa que es concentri tota l'activitat cultural, relacional i d'oci a la gran ciutat, fet que produeix dues conseqüències que tenen molt a veure amb el fenomen del sexili. En primer lloc, la monopolització de la identitat gai i dels imaginaris col·lectius LGBTI per part de la ciutat, la seva realitat i els seus sistemes culturals, incloent-hi unes maneres determinades de ser, actuar i comportar-se, i, en segon lloc, l'absorció tant de persones com d'espais de trobada cap al gran nucli urbà. D'aquesta manera, l'àmbit rural queda impossibilitat de disposar de zones de confort o de comunitat entre iguals.

Finalment, l'última conclusió que caldria destacar també té a veure amb aquests imaginaris i identitats que es conformen al voltant de la dicotomia rural-urbà. Els informants argumenten que la manca de referents LGBTI i de visibilitat als pobles contribueix a una negació de la possibilitat d'identificar-se com a gais a l'entorn rural. Tanmateix, les noves tecnologies i les xarxes socials, acompanyades d'un canvi social que normalitza la diversitat sexual i de gènere, han fet aflorar la visibilitat LGBTI a través dels mitjans de comunicació i la xarxa. Així doncs, l'assimilació capitalista de la dissidència sexual, de la mateixa manera que els processos d'urbanització al context de l'Estat espanyol, ha comportat la colonització urbana dels discursos de la ciutat. En altres paraules, l'expansió física i cultural de les lògiques urbanes ha escampat, també als pobles, un imaginari ideal de la ciutat que no només no es correspon del tot amb la realitat, sinó que també estigmatitza, folkloritza i essencialitza la vida rural. Amb tot, la imposició dels discursos urbans ha impulsat l'acceptació social del fet LGBTI, però sovint també ha comportat intrínsecament la promoció d'una identitat gai concreta i individualista, destinada al consum urbà, a la perpetuació de la visió de la sexualitat com a mercat i a la competència sexual. Tal com expressen alguns dels informants i també veiem amb Guasch (2016) i Sáez (2017), el model de vida que impulsa l'imaginari homosexual hegemònic —en el sentit gramscian del terme—, promogut pel capitalisme rosa, consisteix en un consum sexual frenètic —tenir moltes relacions sexuals des de l'anonimat i amb individus diferents—, freqüentar les infraestructures de l'oci rosa, acceptar els canons estètics patriarcal i l'apologia de la (post)modernitat. Aquest model identitari imposat, allunyat de la diversitat de relacions homoafectives que es produeixen en la realitat, és estrictament urbà i no es pot materialitzar fora de les lògiques urbanes. Aquest fet genera una frustració evident en les persones afectades que es veuen implicades en la generació d'unes expectatives que no poden complir. Per tant, les motivacions del sexili no sempre tenen a veure amb un suposat ambient hostil i repressiu de la sexualitat als pobles, sinó amb la imposició d'un model identitari gai incompatible amb la ruralitat.

6. Bibliografia

- ANNES, A.; REDLIN, M. (2012). «Coming out and coming back: Rural gay migration and the city». *Journal of Rural Studies*, 28(1): 56-68.
- ARANGO, J. (2000). «Enfoques conceptuales y teóricos para explicar la migración». *Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 165: 33-47.
- ARIAS, P. (2001). «Hacia el espacio rural urbano; una revisión de la relación entre el campo y la ciudad en la antropología social mexicana». *Estudios Demográficos y Urbanos*, 17(2): 363-380.
- ASHFORD, C. (2006). «The Only Gay in the Village: Sexuality and the Net». *Information & Communications Technology Law*, 15(3): 275-289.
- AUGÉ, M. (1992). *Los no lugares. Espacios del anonimato. Una antropología de la sobremodernidad*. Barcelona: Gedisa.
- BAIGORRI, A. (1995). «De lo rural a lo urbano: Hipótesis sobre las dificultades de mantener la separación epistemológica entre Sociología Rural y Sociología Urbana en el marco del actual proceso de urbanización global», a: *Comunicación en el V Congreso Español de Sociología*. Granada: Federación Española de Sociología.
- BAYLINA, M.; SALAMAÑA, I. (2006). «El lugar del género en la geografía rural». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 41: 99-112.
- CÁCERES, R. (2016). «Sexualidades bajo control: política, ciencia, religión y diversidad sexual», a: VALCUENDE DEL RÍO, J. M.; VÁSQUEZ ANDRADE, P.; MARCO MACARRO, M. J. (eds.). *Sexualidades: represión, resistencia y cotidianidades*. Sevilla: Aconcagua Libros, p. 39-52.
- CAMARERO, L.; SAMPEDRO, R. (2008). «¿Por qué se van las mujeres? El continuum de movilidad como hipótesis explicativa de la masculinización rural». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, 124(1): 73-105.
- CANCLINI, N. G.; MANTECÓN, A. R. (2005). «Políticas culturales y consumo cultural urbano». *La antropología urbana en México*. Conaculta / UAM / Fondo de Cultura Económica (FCE), p. 168-195.
- CARRILLO, H.; FONTDEVILA, J.; BROWN, J.; GÓMEZ, W. (2008). «Fronteras de riesgo. Contextos sexuales y retos para la prevención del VIH entre inmigrantes mexicanos gay y bisexuales». *Gender For Research on Gender and Sexuality*. San Francisco State University.

- CASTLES, S. (2010). «Comprendiendo la migración global: una perspectiva desde la transformación social». *Relaciones Internacionales*, 14: 141-169.
- COMISSIÓ ESPANYOLA D'AJUDA AL REFUGIAT – CEAR (2015). «Perseguidos LGTB. Discriminación y persecución por orientación sexual e identidad de género: El camino hacia una vida digna». <<https://www.cear.es/wp-content/uploads/2020/03/Perseguidos-LGTB.pdf>>. [Últim accés: 06/04/2020].
- CRIBARI, L., PANDOLFI, M. J.; TORRE, V. (2012). «¿Exilio sexual? Un viaje por nuevas rutas identitarias». *Crítica Contemporánea, Revista de Teoría Política*, 2: 170-193.
- DURKHEIM, E. (2003 [1987]). *El suicidio*. Madrid: Ediciones Akal.
- FOUCAULT, M. (1978). *The history of sexuality*. Nova York: Pantheon Books.
- GIDDENS, A. (1998 [1992]). *La transformación de la intimidad*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- GOFFMAN, E. (1968). *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Harmondsworth: Penguin.
- GREGORIO, C. (2010). «Debates feministas en el análisis de la inmigración no comunitaria en el estado español. Reflexiones desde la etnografía y la antropología social». *Relaciones Internacionales*, 14: 93-115.
- GUASCH, O. (2016). «Cuerpo, género y sexualidad: políticas biológicas y diversidad sexual», a: VALCUENDE, J. M.; VÁSQUEZ, P.; MARCO, M. J. (eds.). *Sexualidades: Represión, resistencia y cotidianidades*. Sevilla: Aconcagua Libros, p. 39-52.
- GUZMÁN, M. (1997). ««Pa la escuelita con mucho cuidao y por la orillita»: A Journey Through the Contested Terrains of the Nation and Sexual Orientation», a: NEGRÓN, F.; GROSFUGUEL, R. (eds.). *Puerto Rican Jam: Rethinking Colonialism and Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, p. 209-228.
- HALBERSTAM, J. (2005). *In a queer time and place: Transgender bodies, subcultural lives*. Nova York: New York University Press.
- HARVEY, D. (1994). «La construcción social del espacio y del tiempo: una teoría relacional». *Geographical Review of Japan*, 67(2): 126-135.
- HOCHSCHILD, A. R. (2000). «Global care chains and emotional surplus value», a: HUTTON, W.; GIDDENS, A. (eds.). *On The Edge: Living with Global Capitalism*. Londres: BCA. 130-146.

- ILLOUZ, E. (1997). *Consuming the romantic utopia: Love and the cultural contradictions of capitalism*. University of California Press.
- JACQUES-AVIÑÓ, C.; ANDRÉS, A. D.; ROLDÁN, L.; FERNÁNDEZ-QUEVEDO, M.; OLLA, P. G. D.; DíEZ, E.; ROMANÍ, O.; CAYLÀ, J. A. (2019). «Trabajadores sexuales masculinos: entre el sexo seguro y el riesgo. Etnografía en una sauna gay de Barcelona». *Ciència & Saúde Coletiva*, 24. Espanya: 4707-4716.
- JIMÉNEZ, C. I. (2010). «Transnacionalismo y migraciones: aportaciones desde la teoría de Pierre Bourdieu». *Empiria. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, 20: 13-38.
- JULIANO, D. (2012). «Género y trayectorias migratorias en época de crisis». *Papers* 2012, 97(3): 523-540.
- KAZYAK, E. (2011). «Disrupting cultural selves: Constructing gay and lesbian identities in rural locales». *Qualitative Sociology*, 34(4): 561-581.
- KUHAR, R.; ŠVAB, A. (2014). «The only gay in the village? Everyday life of gays and lesbians in rural Slovenia». *Journal of Homosexuality*, 61(8): 1091-1116.
- LA FOUNTAIN-STOKES, L. (2004). «De sexilio(s) y diáspora(s) homosexual(es) latina(s): cultura puertorriqueña y lo nuyorican queer». *Debate Feminista*, 29: 138-157.
- LANGARITA, J. A. (2013). «Apropiaciones furtivas de espacios públicos: intercambio sexual anónimo entre hombres en el entorno urbano». *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*, 18(1): 99-113.
- LÓPEZ, L. M. (2015). *Transitando en La Italia: Trayectorias migratorias de las travestis colombianas, trabajadoras sexuales en Italia, en la década de los noventa*, tesi doctoral. Universidad Nacional de Colombia: Bogotá.
- MATIJESEVIC, M. T.; RUIZ, A. (2013). «La construcción social de lo rural». *Revista Latinoamericana de Metodología de la Investigación Social*, 5: 24-41.
- MOGROVEJO, N. (2015). *Disidencia sexual y ciudadanía en la era del Consumo Neoliberal: dos estudios de caso: Migración y sexilio político; Madres lesbianas, familias resignificadas: poco sexo, más clase y mucha raza*. Universidad Autónoma de la Ciudad de México.
- PEÑA, S. (2010). «Latina/o Sexualities in Motion: Latina/o sexualities research agenda project», a: Asencio, M. (ed.). *Latina/o sexualities:*

- probing powers, passions, practices, and policies*. Rutgers University Press, p. 188-206.
- PICHARDO, J. I. (2003). «Migraciones y opción sexual», a: GUASCH, O.; VIÑUALES, O. (eds.). *Sexualidades, diversidad y control social*. Barcelona: Bellaterra, p. 277-297.
- RESTREPO, J. E. (2013). «Sexualidades migrantes. La experiencia migratoria de los hombres homosexuales y bisexuales colombianos en España». *Revista Latinoamericana de Estudios sobre Cuerpos, Emociones y Sociedad*, 1(11): 35-48.
- ROCA, J.; SORONELLAS, M.; BODOQUE, Y. (2012). «Migraciones por amor: diversidad y complejidad de las migraciones de mujeres». *Papers: Revista de Sociologia*, 97(3): 685-707.
- ROLDÁN, G. (2012). «Una aportación ignorada de la teoría neoclásica al estudio de la migración laboral». *Migración y Desarrollo*, 10(19): 61-91.
- SÁEZ, J. (2017). «Conferència: El capitalisme rosa o la mercantilització dels nostres cossos», a: *I Jornades LGBTI dels Països Catalans*. Crida LGBTI. Barcelona.
- SÁEZ, J.; CARRASCOSA, S. (2011). *Por el culo. Políticas anales*. Madrid: Egales.
- SANCHO, F. (2012). *Masculinidades hegemónicas: espacios públicos, homofobia y exclusión*, MS tesi. Quito: FLACSO Sede Ecuador.
- SIMMEL, G. (2005). «La metrópolis y la vida mental». *Bifurcaciones*, 4: 1-10.
- TEJEDA, J. L. (2011). «Biopolítica, control y dominación». *Espiral, Estudios sobre Estado y Sociedad*, 18(52): 77-107.
- VELA, M. E.; ECHALECU, C.; GÓMEZ, M. (2001). «La invisibilidad de las lesbianas». *Gesto*, 1: 28-37.
- VIDAL-ORTIZ, S. (2013). «Más allá de la nación. La sexualidad y el género como ejes centrales de migración». *Maguaré*, 27(1): 195-213.
- WESTON, K. (1995). «Get thee to a big city: Sexual imaginary and the great gay migration». *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 2(3): 253-277.
- (2003). *Las familias que elegimos: lesbianas, gays y parentesco*. Barcelona: Bellaterra.
- WIRTH, L. (1962). *El urbanismo como modo de vida*. Buenos Aires: Ediciones 3.